

עיונים בטצוות כתיבת ספר תורה יהואל קווין

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (1).

עיון במקור המצוה

איתא בסנהדרין (2): "אמר רבא אף על פי שהניחו לו לאבותיו לארס ספר

תורה, מצוה לכחוב משלו, שנאמר: "ועתה כתבו לכם" (3) את השירה".

הרמב"ם (4) מביא את דברי רבא להלכה: "מצות עשה על כל איש ואיש מישראל

לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר (1) ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר, כתבו לכם

תורה שיש בה שירה זו, לפי (5) שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות".

הפסוק הנ"ל כמקור למצות כתיבת ספר תורה, אינו בהיר וטעון ברור. שכן,

היכן מוצאים בפסוק מצוה של כתיבת ספר תורה? פשוטו של מקרא, שהצו הוא בכתיבת

שירה ככתוב "את השירה הזאת" ולא נאמר - את התורה הזאת, וכמו שאכן מסבירים

רש"י ורמב"ן (1) בפירוש המילה "שירה", שכונתו היא בשירת "האזינו" שבהמשך?

הרמב"ם מודע לבעייתיות שבפסוק ולכן הוא מסביר (4): "...כתבו לכם את

השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות

פרשיות". אמנם בפסוק כתוב רק שירה, לכן לכאורה המצוה היא רק בכתיבת פרשת

(1) דברים פרק ל"א פסוק י"ט.

(2) סנהדרין דף כ"א עמוד ב'.

(3) "לכם" - משלכם, כך כותב הרמב"ן במסכת סוכה דף ט' עמוד א'. ועיין ב"תורה

תמימה" על הפסוק שכחב על זה שאין סברא כלל שירושת אבות לא יהיה נקרא

משלכם, והלא בודאי היורש אחרוג יוצא בו, אף דבעינן לכם - משלכם. ומאי

שנא ספר תורה? עיין שכ. בעקבות שאלה זו אומר ה"מנחה חינוך" במצוה תרי"ג

שהלימוד אינו מהמילה "לכם". ונראה שאינו דומה דהתב לכם חוזר על ולקחתם

שהיא עיקר המצוה לקיים מצות לקיחת לולב משלכם. ובירושה ודאי נקרא משלכם.

אך כאן חוזר לכם על הכתיבה דמשמע דעצם הכתיבה תהיה משלכם: או על ידכם

או על ידי שלוחכם. ה"בית חדש" ביורה דעה סימן ע"ר מביין מ"לכם" כאן

שנכתבה בלשון רבים, מכאן שכל אחד מתחייב לכתוב ספר תורה.

(4) במנין המצוות מצוה י"ח וכן בהלכות סה"מ (ספר תורה, תפילין ומשוזה) פרק ז' הלכה א'.

(5) מסכת גיטיין דף ס' עמוד א' כי התורה חתומה ניתנה.

"האזינו" אך קיים כלל - "אין כותבין את התורה פרשיות פרשיות", א"כ בהכרח שכונתה של תורה היא (6) לכתוב את כל התורה, שבה כלולה שירת "האזינו".

"כלי חמדה" (7) מביא כי הרבה מגדולי הראשונים (8) למדו את חיוב המצוה של כתיבת ספר התורה בפסוק מקל וחומר: "את השירה" כונתה שיש מצוה לכתוב את פרשת "האזינו", ואם חייבים לכתוב את שירת "האזינו", שהיא עדותה של תורה, קל וחומר את התורה כולה.

נראה שכך מבין גם המהרש"א (9): "ונראה דהכי קאמר כיון דגם השירה שאינה רק לעד היא בכלל הכתיבה והלימוד כדכתיב ועתה כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל, מכל שכך שמצוות התורה שנצטוו הוא בכלל הכתיבה והלימוד. וקרא הכי קאמר, גם השירה שאין בה צורך כל כך למצוות התורה כתבו אותה בכלל התורה ולמדו אותה בכללה שגם יש צורך בה שתהיה לעד". המהרש"א לומד את מצוה כתיבת ספר תורה כמו הכלי חמדה מקל וחומר. ומוסיף הוא הסבר על הכלי חמדה מדוע נקטו התורה בלשון "שירה".

יש מפרשים המנסים לפתור את הבעיה שבנוסח המקרא (10) בגישה שונה. ביניהם הרלב"ג (1), הכאריך להסביר את דעת חז"ל ומקורה, כי שירה והורה הם דברים זהים: "כבר נתבאר אחרי זה שהשירה היא דברי תורה בכללה עד תומה שנאמר ויכתב משה את השירה הזאת (פסוק כ"ב). ואחר כך ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר (פסוק כ"ד) ובהמשך וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם (פסוק ל'). וזה כולו ממה שיורה בלי ספק שהכונה במה שאמר כתבו לכם את השירה הזאת היא כוללת את כל דברי התורה והשירה עמהם."

(6) עיין בשאגת אריה סימן ל"ד המסיק שזוהי כונת הרמב"ם.

(7) דברים פרק ל"א פסוק י"ט דן באריכות בנידו.

(8) וכך כתב בספר האשכול בריש הלכות ספר תורה וזה לשונו, כלומר, כיון דמסיים ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה לעד בבני ישראל, וכיון שצריך לכתוב העדות מכל שכך שצריך לכתוב על מה בא העדות, דהיינו כל התורה כולה.

(9) מסכת נדרים דף ל"ח עמוד א'.

(10) כל המפרשים הקודמים גישתם משותפת בכך שמסבירים "שירה" כונתה לשירת "האזינו".

את דברי הרלב"ג ניתן לחזק ע"י הגמרא שבמסכת חגיגה (11): "אמר ריש לקיש, כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, שנאמר (12) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו? משום ובלילה שירה עמי" - כיון שבלילה עוסק בתורה. רואים מכאן שהכונה במילה "שירה" זו התורה כולה.

דברים דומים אנו מוצאים ב"העמק דבר" (13) האומר שירה = תורה. ומוסיף הסבר מדוע אכן התורה נקראה "שירה"?
"והנה בנדרים (9) העלו בפירוש המקרא כתבו לכם את השירה שהוא כל התורה... והרי לא נכתב בלשון של שירה? אלא על כרחך יש בה טבע וסגולת השירה שהוא דבור בלשון מליצה... כך הוא טבע התורה שאין הסיפור שבה מבואר יפה, אלא יש לעשות הערות ופירושים לדקדוקי הלשון ולא נקרא דרוש אלא כך הוא פשט המקרא".

לסיכום

ראינו כיצד רואים הפרשנים השונים בהסבר הפסוק "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" על פי שתי אפשרויות הסבר למילה "שירה":
א. שירה זו תורה (14) (רלב"ג, העמק דבר)
ב. שירה במשמעות שירה ממש וכונתה לפרשח "האזינו" (רמב"ם, כלי חמדה, מהרש"א)
בהתאם לפירושים השונים משתנים אף אופני הלימוד של מצות כתיבה ספר תורה מפסוק זה.

עיון במהות המצוה

"ספר החינוך" (15) אומר:

"משרשי המצוה, לפי שידוע בבני אדם שהם עושים על דבריהם לפי ההכנה הנמצא להם, ועל כן ציוונו ברוך הוא להיות לכל אחד ואחד

(11) דף י"ב עמוד ב'.

(12) תהילים פרק מ"ב פסוק ט'.

(13) בהקדמתו לספר בראשית סעיף ג'.

(14) ואז ברור לנו מהיכן לומדים מצות כתיבת ספר-תורה כי הפסוק מורה על כך.

(15) במצוה תרי"ג.

מבני ישראל ספר תורה מוכן אצלו שיוכל לקרוח בו המיד. ולא יצטרך ללכת אחריו לבית חבירו. למען ילמד ליראה את ה' וידע וישכיל במצוותיו היקרות... ואף על פי שהניחו לו אבותיו? למען ירבו הספרים בינינו ונוכל להשאל מהם לאשר לא חשיג ידו לקנות. וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד ואחד מבני ישראל, פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם.

ודע בני שאף על פי שעיקר החיוב דאורייתא אינו רק בספר תורה.

אין ספק שגם בשאר הספרים שנתחברו על פי התורה יש לכל אחד לקנות מהם כפי היכולת" (16).

כותב הרא"ש (17):

"ואומר אני דודאי מצוה גדולה היא לכתב ספר תורה. וגם אין למכרו אלא ללמוד תורה ולישא אשה. וכך כותב הרמב"ם דמצות עשה היא לכל איש ישראל לכתב ספר תורה לעצמו... וזהו בדורות הראשונים שהיו כותבין ספר תורה ולומדים בו, אבל האידנא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבחי כנסיות לקרוח בו ברבים, מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהם, להגות בהן הוא ובניו כי מצות כתיבת ספר תורה היא ללמוד בה, כדכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם".

"הדרישה" (18) מבין מדברי הרא"ש, כיון שעיקר מטרת מצוה כתיבת ספר

תורה הוא ללמוד, נמצא בדבורה הללו שאין לומדים מתורה אלא מתוך הספרים, הן הן מצותה ולא כתיבת ספר תורה.

ר' ירוחם (19) בשם הגאונים כותב שדעתם כדעת הרא"ש:

"בזמן הזה שכותבין ספרי תורה ומניחין אותן בבתי הכנסת לקרוח בהן בציבור, מצות עשה על כל מי שיש לו לכתוב חמשה חומשי תורה ומשנה..."

(16) עיקר המצוה הוא בכתיבת ספר תורה אך גם בשאר ספרי קודש.

(17) בהלכות קטנות, הלכות סח"מ, הלכה א' הנמצא על מסכת מנחות.

(18) ביורה דעה סימן ע"ר אות קסן ד'. ועייין עוד ש"ך סעיף קטן ה' בסימן ע"ר המבין כדרישה.

(19) בנתיב ב' חלק ב'. מובא אף בבית יוסף סוף סימן ע"ר.

דכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. ועל זה היה מצוה לכתוב הספר תורה וללמוד בה ועל ידי הגמרא והפירושים ידע פירוש המצוות והדינין".

רא"מ מגור⁽¹⁾ אומר, שאפשר למצוא רמז בפסוק לדברי הרא"ש שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". רק עתה כאשר אין לכם אלא תורה שבכתב כתבו לכם את השירה הזאת, ואולם בדורות הבאים כאשר חכתב גם התורה שבעל פה (תושבע"פ) יהא עיקר המצוה לכתוב ספרים של תושבע"פ.

ה"בית יוסף"⁽²⁰⁾ חמה על דברי הרא"ש היאך בא לפסור לאדם ממצות כתיבת ספר תורה ולהחליפה בחומשים ומשניות ?

"לכך נראה לי⁽²⁰⁾ (לבית יוסף) שלא בא (הרא"ש) אלא לחדש לנו חיוב כתיבת חומשים ומשניות שגם זה בכלל מצות כתיבת ספר תורה ושזה יותר מצוה מלכתוב ס"ת ולהניחו בבית הכנסת ... אבל לכתוב ספר תורה לקרות בו הוא ובניו פשיטא דגם האידנא זהו⁽²¹⁾ עיקר קיום מצות עשה".

ה"טורי זהב"⁽²²⁾ מבין בדברי הרא"ש כמו ה"דרישה", אך אומר הס"ז מכל מקום נכונים דברי הבית יוסף "דהיאך נבטל מצות עשה של ועתה כתבו לכם בחילוף הדורות".

ה"שאגת אריה"⁽²³⁾ מחזק את דעת הבית יוסף שעיקר הכצוה היא כתיבת ספר

---

(20) ביורה דעה סימן ע"ר.

(21) לב"י יוצא שיטתם שלשה חילוקים:

עדיפות ראשונה - לכתוב ס"ת ולקרוא בו.

עדיפות שניה - כתיבת חומשים ומשניות (ויש לתמוה על הבית חדש שכתב בשם הב"י דגם הרא"ש מודה דעיקר קיום מצות עשה אף האידנא הוא לכתוב ספר תורה ולקרות בה בציבור בבית-הכנסת, אלא שבא לחדש שגם בכתיבת חומשים ומשנה ותלמוד יש מצות עשה, עיין שם. שהרי הבית-יוסף כותב בפירוש שכתבת חומשים ומשניות בכלל מצוה כתיבת ספר תורה וזה יותר מצוה מלכתוב ספר תורה ולהניחו בבית-הכנסת. ודוקא אם כותב ספר תורה לקרות בו הוא ובניו אז בזה הוא עיקר קיום מצות עשה).

עדיפות שלישית - כתיבת ספר תורה ולהניחו בבית-הכנסת. ועיין ב"מקדש מעט" אות קטן כ"ג שלפי הבית יוסף מקיים המצוה עשה של כתיבת ספר תורה גם אם לא ילמד בה.

(22) יורה דעה סימן ע"ר סעיף ק"ד.

(23) שאגת אריה סימן ל"ו.

תורה, דאם אכץ עיקר המצוה הוא כתיבת ספר-תורה על מנת "ולמדה את בני-ישראל", ולא כתיבת ספר תורה, מדוע אף על פי שהנחת לו אביו ספר-תורה מצוה לכתוב לעצמו? הרי יש לו ספר משל אביו שעל ידו יכול לקיים את המצוה - ולמדה את בני ישראל? אלא בהכרח רואים שלא בתלמוד תורה תליא מילתא.

לעניות דעתי נראה לפרוך אה שאלות ה"טורי זהב" וה"שאגת אריה": לשאלת ה"ז היאך נבטל מצות עשה בחילוף הדורות? אפשר להסביר שאין כאן שום ביטול מצוה, אלא המצוה היתה ומכשיכה להיות כתיבת ספר על מנת ללמוד. ולכן פעם כשלמדו מתוך ספר תורה אזי המצוה היתה בהתאם, והיא כתיבת ספר תורה. ואילו היום, שהלימוד הוא מתוך שאר ספרי קודש והספר תורה נמצא בארון הקודש, המצוה היא בשאר ספרים.

גם את הוכחת השאגת אריה אפשר לדחות על ידי דברי בעל "ספר החינוך" הנ"ל. יתכן שאכץ הכל תלוי בתלמוד תורה. ואם השאל מדוע אם הוריש לו אביו ספר תורה, ככל זאת מצוה לכתוב משלו? "למען ירבו הספרים בינינו ונוכל להשאל מהם... למען יקראו בספרים החדשים" למען הגדל תורה. כמו שהגמרא⁽²⁴⁾ אומרת: "ר' אמי ד' מאה ספרי תורה כתב כדי שיחפשטו".

הסור⁽²⁰⁾ מביא את דברי אביו, הרא"ש, להלכה, שבזמן הזה המצוה היא בכתיבת שאר ספרי קודש.

בעל "השולחן ערוך"⁽²⁰⁾ כותב בסעיף א': "מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה". ובסעיף ב': "האידינא (מסביר הגר"א)⁽²⁵⁾ עיקר הכתיבה משום ללמוד בה וכמו שכתוב ועהה כתבו וכו' ולמדה וכו' מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה גמרא ופירושיהן". המחבר לא מפרש ומפרט, האם אפשר לצאת ידי חובה בימינו רק על ידי כתיבת ספרי קודש כמו שהסביר הדרישה ברא"ש, או כוונתו להוסיף כהסברו ב"בית יוסף" שישנה מצוה של כתיבת ספר תורה וגם שאר ספרי קודש. הגר"א מסביר שכוונת המחבר אף ספרי קודש מלבד כתיבת ספר תורה, כהסברו ב"בית יוסף".

לעניות דעתי שיטת המחבר צריכה עדיין בירור⁽²⁶⁾, כי אם אכץ כוונתו

---

(24) בבא בתרא דף י"ד עמוד א'.

(25) יורה דעה סימן ע"ר סעיף קטן ד'.

(26) אף על פי שלא מסתבר שהמחבר סותר את עצמו או חוזר בו ממה שכתב ב"בית

יוסף".

המחבר כמו שמסביר הגר"א היה לו למחבר לכתוב האידנא מצוה לכתוב אף (27) חומשי תורה ומשנה... . זאת אומרת בנוסף לספר תורה, שזהו עיקרה של מצוה.

לסיכום

במהות מצוה "ועתה כתבו לכם את השירה ולמדה את בני ישראל" -

בדורות הראשונים - לכולי עלמא מהות המצוה היתה כתיבת ספר תורה.

אבל האידנא - יש אומרים (28) שמצוה בכתיבת חומשים ושאר ספרי קודש שלומדים

בהם כי עיקר המצוה (29) - ולמדה את בני ישראל. ויש אומרים (30)

שמצוה בספר תורה ואף בשאר ספרי קודש.

לפי כל ההסברים שראינו עד כה יש לפנינו מצוה דאורייתא. המחלוקת בין

המפרשים השונים - מהי מהות המצוה? האם כתיבת ספר תורה ושאר ספרי קודש או

די בשאר ספרי קודש בלבד. מן הראוי להביא, ש"בעל הלכות גדולות" (כה"ג), ר'

סעדיה גאון (רס"ג) וגם בעל "ספר יראים", כאשר הם מונים את תרי"ג המצוות

אין הם כוללים (31) בחוכן מצוה עשה של כתיבת ספר תורה.

ברור בשיטה (32) שעיקר המצוה בכתיבת ספר תורה

אומרת הגמרא בקידושין (33):

"וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא אמרו ליה ניתי ספר תורה

ואימנינהו, מי לא אכר רבה בר בר חנה לא זזו משם עד שהביאו ספר

תורה ומנאום. אמר להם אינהו בקיאי בחסידות ויתרות אנן לא

בקיאינן".

(27) ונראה קצת לדייק כן מהדרישה יורה דעה סימן ע"ר אות קטן ד' המדייק בשיטת הרא"ש מכך שהמלה "אף" אינה כחובה בלשונו. ועיין עוד בנידון זה ב"ערוך השולחן" יורה דעה סימן ע"ר סעיף ט'. למרות שדברי מרן מובאים בשני סעיפים נפרדים ואילו דברי הרא"ש ברצף ואז משמע לכאורה דבר והיפוכו.

(28) סור, דרישה, ש"ך סעיף ק"ה.

(29) לפי זה אפשר להבין מדוע אין מברכין על כתיבת ספר תורה? דכוונת המצוה היא הלימוד. וזה דומה לברכה "על ביעור חמץ", שאין מברכין על בדיקת חמץ מטעם שהעיקר הוא הביעור.

(30) ספר החינוך, בית יוסף, הגר"א.

(31) הענין טעון ברור, מדוע לא כללו מצוה זו.

(32) רמב"ם, ב"י, גר"א ועוד.

(33) דף ל' עמוד א'.

פוסק הרמב"ם⁽³⁴⁾: "אם כתב המלא חסר או החסר מלא... הרי זה פסול

ואין בו קדושת ספר תורה כלל".

א"כ עולה השאלה מאליה: בדורנו, שאין אנו בקיאים בחסרות ויתירות, בהכרח שהתורה לא נכתבת כנצרך. הלכה מפורשת היא, אם כותב המלא חסר או החסר מלא, הספר תורה פסול. אם כן אין בידינו לקיים מצות כתיבת ספר-תורה?

מתוך דברים אלו מגיע ה"שאגת אריה"⁽²³⁾ למסקנה, שאכן מצוה כתיבת ספר תורה היא לא דאורייתא. ויותר מכך: בזמן האמוראים, שלא היו בקיאים בחסרות ויתירות ולמדו מספר תורה, המצוה היוגה דרבנן, כדי שלא תישכח תורה מישראל. בזמן הזה⁽³⁵⁾ (35א) אין מצוה כתיבת ספר תורה אפילו מדרבנן, כיון שאנו מניחים את ספר התורה בבית הכנסת.

ה"מנחת חינוך"⁽¹⁵⁾ מבדיל בין שני סוגי חסרות ויתירות (ח"ו):

א. ח"ו שבעקבות השינוי במילה ישנה משמעות אחרת למילה או לדין הנלמד ממילה זו. כמו המילה "סכת" שכתובה חסרה ומכאן נלמדות הלכות. אם המילה היתה מלאה לא היינו יכולים ללמוד הלכות אלו.

ב. ח"ו שבעקבות השינוי במילה לא יצא כל היזק מהענין כמו וא"ו דגחוק או וא"ו דאהרון. בח"ו אלו אין אנו בקיאים כיון שהשינויים הם לא משמעותיים, לכן נשתכחו. ח"ו אלו אינם מעכבים את כתיבת ספר תורה.

מה שההלכה כותבת - כתב המלא חסר או ההיפך וצ"ל ספר התורה פסול - דין

זה מדבר בסוג הראשון של ח"ו ובאלו ודאי גם היום אנו בקיאים ושמרנו עליהם מכל משמרת שלא ישתכחו.

---

(34) פרק ז' הלכה י"א מהלכות סת"מ וכן כותב השו"ע ביורה דעה סימן רע"ה סעיף ו'.

(35) יש להעיר על "ערוך השולחן" סימן ע"ר סעיף י"ג שהבין דברי ה"שאגת אריה" וכתב שעחה פטורים ממצוה זו, ורק מדרבנן חייבים. והרואה יראה שזה רק בזמן האמוראים, אך בזמננו אנו אפילו מדרבנן פטורים לדעו.

(35א) לפי דברי ה"שאגת אריה" נמצאת חשובה לתמיהתם של מפרשים וביניהם ה"באר שבע", דעל מה שמכו העולם שאינם מקפידים לכאורה על מצוה מפורשת בתורה "ועתה כתבו לכם..." ואפילו רבנן קשישאי לא ראה שנזהרו במצוה זו, עיין שם. ומה שיש לומר עוד, הטעם כפי דברי הרא"ש.

"ערוך השולחן" (36) אומר שברור לו לדינא שמצוה זו דאורייתא היא,

ודוחה הוא את שאלתנו משלוש סיבות:

- א. כל הפוסקים הביאו דין זה עתה (ז"א בזמן הזה שאין אנו בקיאים בחסרות ויחירות) שהוא דין תורה.
- ב. "אחרי רבים להטות" וכך היא ההלכה. ונתחברו ספרי רבים על מסורת בחסר ויתר. אם כן מה שהרוב הכריע בחסר ויתר הוא דין תורה.
- ג. כשהתורה ציוותה לכתוב ספר תורה כוונתה היא כפי כל מה שביכולתנו (37), ואי הבקיאות בחסרות לא מבטלת המצוה.

---

(36) יורה דעה סימן ע"ר סעיף י"ג.

(37) עיין שו"ח מהר"ם שיק יורה דעה סימן רנ"ד המחזק דעה זו דאם כן איך נברך על התפילין ומזוזה ומוכרח דעל כרחק דהתורה ניתנה לנו וכתוב ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם. וכיון שנכתב ספר התורה על פי הסמכת האחרונים, הוא ספר תורה כשר ויכולין לברך עליו. עיין שם שהאריך.